

- İHD Dokümantasyon Biriminin verilerine göre ise 2019 yılında resmi gözaltı yerlerinde 726 kişinin işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldığı belirlenmiştir.¹
- TİHV Dokümantasyon Merkezinin verilerine göre 2020 yılının ilk beş ayında resmi gözaltı yerlerinde 107 kişi işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalmıştır.

2) Resmi Olmayan Gözaltı Yerlerinde ve Gözaltı Dışındaki Ortamlarda İşkence Ya Da Diğer Kötü Muamele Uygulamaları:

Kolluk güçlerinin barışçıl toplanma ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında da artış görülmektedir. 2019 yılında ev baskınlarında ve bu baskınlar sırasında gözaltı işlemi henüz başlamamışken yaşanan işkence uygulamalarında görülen oransal artış ayrıca dikkat çekicidir.

- 2019 yılında TİHV'e başvuranlardan 309'u (% 36,9) açık alan ve gösteri sırasında, 170'i (% 20,3) ise ev ve iş yeri gibi mekânlarda işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldıklarını beyan etmişlerdir.
- İHD Dokümantasyon Biriminin verilerine göre ise 2019 yılında resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki yerlerde işkence ve diğer kötü muameleyle uğradığını iddia eden kişi sayısı 1477'dir.
- TİHV Dokümantasyon Merkezinin verilerine göre 2019 yılında kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu 3741 kişi işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalmış, 69 kişi ise yaralanmıştır. 2020'nin ilk beş ayında ise kolluk güçlerinin müdahalesi sonucu 754 kişi işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalmış 16 kişi ise yaralanmıştır. Yine aynı dönemde sokakta ve açık alanda 65 kişi, ev ve işyeri baskınlarında ise 17 kişi işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalmıştır.
- Toplanma ve gösteri yapma hakkı, ifade özgürlüğü ile birlikte, demokratik bir toplumun temelini oluşturmaktadır. Maalesef son yıllarda ülkemizde bu hakkın kullanımı bir istisna, müdahale ve yasaklamalar ise kural haline gelmiştir. Barışçıl toplanma ve gösteri yapma hakkını kullanan kişilere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulaması düzeyine ulaşan kolluk şiddeti adeta normalleştirilmiştir.² Kolluk güçlerinin başvurduğu evrensel hukukta ve ülke yasalarında ifade edilen zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen kural

---

¹ İHD Dokümantasyon Biriminin henüz tasnifi yapılmamış verilerine göre 2020 yılının ilk beş ayında resmi gözaltı birimleri ve dışında işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldığını iddia eden kişi sayısı en az 356'dır.

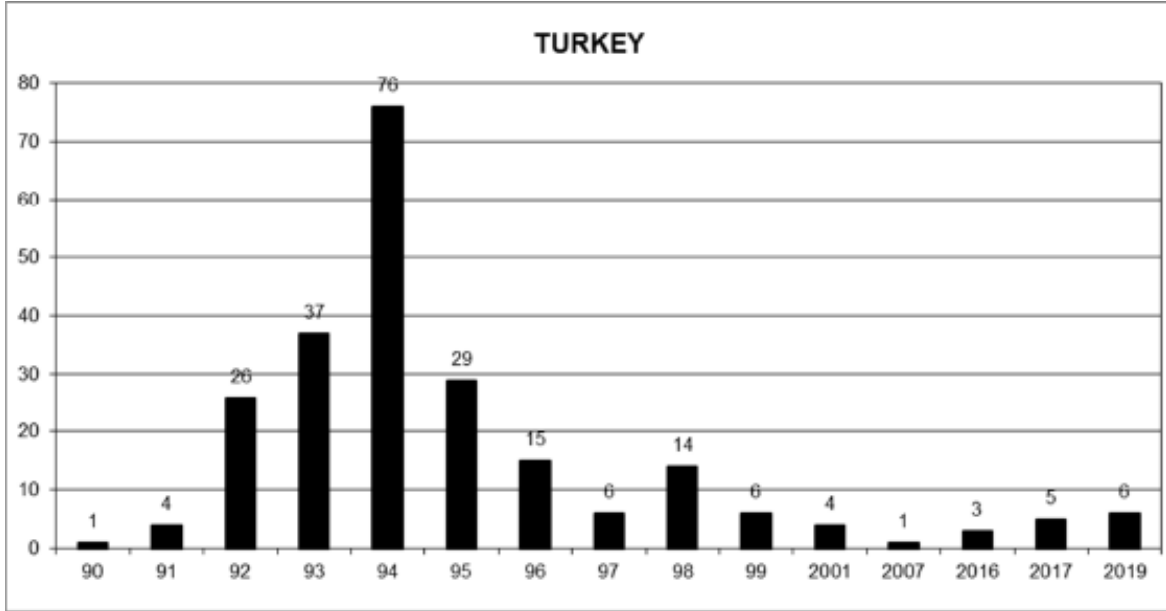
² 20 Temmuz 2017 tarihinde BM İşkence Özel Raportörü tarafından yayınlanan "Gözaltı dışı yerlerdeki zor kullanımı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı" başlıklı özel raporunun, 47. paragrafında yer verilen "resmi olarak deklarasyonlarda yer alan "işkence" tanımına uygunluk için gerekli olan ek koşullar mevcut olmasa bile, toplantı ve gösteri hakkının kullanmak isteyen kişiler dahil belirli bir amaç doğrultusunda kaçma imkânı olmayan, "çaresiz" bir kişiye yönelik acı veya ıstırap yaratma amaçlı kasti zor kullanımı, her zaman ağırlaştırılmış zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma (işkence) olarak kabul edilecektir." cümlesi konu ile ilgili önemli bir değerlendirmedir.

dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasal iktidar tarafından görmezden gelinen hatta teşvik edilen bu şiddet adeta toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

3) Zorla Kaçırma/Kaybetme Girişimleri:

Yakın tarihimizin en utanç verici insan hakları ihlallerinden biri olan insanlığa karşı suç niteliğindeki zorla kaçırma/kaybetme vakalarında OHAL'in ilan edildiği 2016 yılından bu yana yeniden bir artış görülmesi son derece endişe vericidir.

Bu durum BM Zorla veya İradedışı Kayıplar Üzerine Çalışma Grubu'nun 31 Temmuz 2019 tarihli raporuna da yansımıştır. Söz konusu raporda altta yer verilen tablodan görüleceği gibi 2001 - 2015 arası düşme eğilimi gösteren zorla kaybetme eylemleri 2016 yılı ile yeniden artış göstermektedir.

Gözetiminde zorla kaybetme eylemi anlık bir eylem değildir ve büyük çoğunlukla işkencenin eşlik ettiği belirli bir alıkoyma süresini içerir ve genellikle de ölümle sonuçlanır. Bu nedenle çoklu ve ardışık ihlallere yol açar.

- 2019 yılında 6'sı Şubat ayında, biri ise Ağustos ayında olmak üzere 7 zorla kaçırma/kaybetme vakası tespit edilmiştir. 2019 Şubat ayından beri kayıp olan 5 kişi hakkında İHD tarafından 'BM Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu'na başvuruda bulunulmuştur. Bu girişimden sonra dört kişinin Temmuz 2019, bir kişinin Ekim 2019, bir diğerinin ise Kasım 2019'da gözetiminde oldukları öğrenilmiştir. Halen tutuklu olan bu altı kişiden biri yargılandığı duruşmada kendisinden haber alınamayan dönemde ağır tehdit, işkence ve taciz altında kaldığını anlatmıştır.
- 2019 Ağustos ayında Ankara'da kaçırılan/kaybedilen bir kişinin akıbeti hakkında, üzerinden 10 ay geçmesine karşın, halen haber alınamamaktadır.

- Ayrıca, İHD'ye yapılan başvurulara ve basında yer alan haberlere göre, 2019 yılında başta İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve İzmir olmak üzere pek çok ilde üniversite öğrencileri, gazeteciler ve politik aktivistler başta olmak üzere çok sayıda kişinin kayıt dışı biçimde gözaltına alınarak baskı ve tehdit yöntemleriyle ajanlaştırılmaya çalışıldığı, bunu kabul etmeyenlerden bazılarının "örgüt üyeliği" iddiasıyla tutuklandığı ya da kaçırılarak bir süre çeşitli işkence ve kötü muamelelere maruz kaldıktan sonra serbest bırakıldığı öğrenilmiştir.
- Ajanlaştırma iddiasıyla İHD'ye 2019 yılı içinde toplam 71 başvuru yapılmıştır. Basına yansıyan haberlerde ise 66 vaka tespit edilmiştir. Böylece toplam 137 kişi bu tarz bir işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalmıştır.

4) Hapishanelerde İşkence ve Kötü Muamele

Siyasal iktidarın hukuku bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanmasının sonucunda bugün hapishanelerde kapasitenin çok üzerinde tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır. Buna karşın hapishanelerde bulunan mahpus sayısı maalesef tam olarak bilinmemektedir. Adalet Bakanlığı uzunca bir süredir bu konuda sağlıklı veri paylaşımı yapmamaktadır.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 2005 yılında cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı 55.870 dir. Bu sayı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 31 Aralık 2018 tarihinde 264.842'ye, Adalet Bakanlığı'nın Aralık 2019'da Bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'de yaptığı açıklamalara göre de 294.000'e yükselmiştir. Bakanlığın aynı açıklamasında hapishanelerde 11 bin civarında kadın ve 3 bin 100 çocuk tutuklu ve hükümlünün bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca 780 çocuk da anneleri ile birlikte hapishanelerde kalmaktadır. Uzunca bir zamandır, hükmen tutukluların, yani cezası henüz onanmamış durumda olan kişilerin, sayısı hakkında ise herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Görüldüğü gibi 14 yıl içinde hapishanelerde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısının yaklaşık altı misli artması, son yıllarda ülkemizde insan hakları konusunda yaşanan geriye gidişin somut bir göstergesi olmaktadır.

Bu artış TÜİK verilerine yansıyan her yıl hapishanelere giriş ve çıkış trafiğinde görülen yoğunluk ile birlikte düşünüldüğünde daha da vahim bir durum ortaya çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre 2018 yılı içinde ceza infaz kurumlarına 266 bin 889 kişinin giriş kaydı yapılırken aynı dönemde 215 bin 170 kişinin de çıkış kaydı yapılmıştır.

Ayrıca 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde denetimli serbestlik kapsamında 455.987 kişi bulunmaktadır. Bu sayıyı hapishanelerde bulunan tutuklu ve hükümlülerin sayısı ile topladığımızda özgürlüklerinden mahrum bırakılmış yurttaş sayısı yaklaşık 750 bine ulaşmaktadır. Bu da diğer dolaylı gözetim/denetim araçlarını bir yana bıraktığımızda yaklaşık her yüz yurttaşın birinin doğrudan/çıplak gözetim altında olduğu anlamına gelmektedir.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 1 Haziran 2020 tarihi itibarı ile mevcut 367 ceza infaz kurumunun toplam kapasitesi 236.755 kişiliktir. Covid - 19 salgını vesilesiyle çıkarılan '7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'dan yararlanan mahpus sayısının her ne kadar 90 bin civarında olduğu telaffuz edilmekteyse de yapılan değişikliklerden

yararlananların net sayısı yetkililer tarafından kamuoyu ile henüz paylaşılmamıştır.³ Bu nedenle halen hapisanelerde ciddi bir kapasite fazlasının olduğu düşünülmektedir.

Hapishanelerde kapasite fazlası mahpusun bulunması, yol açtığı sağlığa, suya, gıdaya erişim vb. sorunlar ile birlikte düşünüldüğünde evrensel normlar bakımından kötü muamele niteliğindedir.

Kürt sorununda barışçıl çözüm arayışlarından vazgeçilmesi ve 2015 Temmuz’unda Türkiye’nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askeri darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmıştır.

- TİHV Dokümantasyon Merkezinin verilerine göre 2019 yılında hapishanelerde hastalık, intihar, şiddet vb. çeşitli gerekçelerle en az 44 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu şüpheli ölümlere dair çeşitli iddiaların varlığına rağmen etkin soruşturma süreçleri işletildiği yönünde bir bilgi yetkililerce paylaşılmamıştır. 2020 yılının ilk beş ayında ise 4 kişi Covid-19 salgını nedeniyle, 1 kişi ölüm orucu eylemini sürdürürken olmak üzere en az 18 kişi yaşamını yitirmiştir.
- Verilen bir soru önergesine cevaben 19 Haziran 2020 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 1 Ekim 2019 tarihinden bu yana 396 mahpus tarafından işkence ve diğer kötü muamele başvurusu yapılmıştır.
- İHD Dokümantasyon Biriminin verilerine göre 2020 yılının ilk beş ayında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi sayısı 439’u Batman cezaevinde olmak üzere en az 633’dür.
- Hapishanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tek mil vererek sayım vb.) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.
- Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, cezaevi reviri ziyaret hakkının kısıtlanması, Adli Tıp Kurumu’na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka cezaevlerine sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir. Bu uygulamalar Covid - 19 salgını koşullarında daha da artmıştır.
- Cezaevleri ile ilgili bir diğer önemli konu da hasta mahpuslardır. 31 Mart 2020 tarihli son İHD verilerine göre toplam 590’ı ağır olmak üzere 1564 hasta mahpus bulunmaktadır. Bu kişilerin karşı karşıya olduğu sağlık hizmetine yeterli erişim sağlayamama, bağımsız ve

---

³ Adalet Bakanlığı, 17 Haziran 2020 tarihinde basında yer alan açıklamasıyla yeni infaz düzenlemesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte açık cezaevlerinde bulunan yaklaşık 45 bin mahpus izinli sayıldığını, 15 bini kapalı cezaevlerinden, 30 bini açık cezaevlerinden olmak üzere 45 bin hükümlünün de tahliye edildiğini duyurdu.

nitelikli tıbbi değerlendirme raporu alamama vb. ciddi sorunlar bulunmaktadır. Öte yandan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nda 28 Haziran 2014 tarihli "toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen" şeklindeki değişiklikte yer alan "toplum güvenliği" ibaresi, hasta mahpuslar için "kesin hayati tehlike teşkil ettiği" yönünde raporlar verilmiş olsa bile, mahpusların salınmalarını bütünüyle keyfiyete bağlamıştır.

- 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dönüşmüştür. Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır. Bu sorun Covid-19 salgını kapsamında cezaevlerinde alınan tedbirler ile daha da derinleşmiştir. Bu nedenle bir kez daha Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) *"Tutukevlerindeki mahkumların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkumların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır."* şeklinde ifade edilen standart ilkesini hatırlatmakta yarar olacaktır.
- Bugün itibari ile içinde yaşadığımız salgın sürecinde en büyük risk grubunu hapisanelerdeki mahpuslar oluşturmaktadır. Hapishaneler kişisel mesafenin en az ve hijyen imkanlarının en sınırlı olduğu kapalı kurumlardır. Yoğun ve hareketli nüfus, hapishanelerin özellikleri ve organizasyonu bu tür salgınların yayılması için oldukça elverişli ortamlardır.

Bu nedenle insan hakları alanında uluslararası düzeyde otorite olan kişi ve kuruluşlar acil çağrı ve açıklamalar yaparak devletleri/hükümetleri salgın koşullarında hapishaneler için çok daha özel önlemler almaya davet etmişlerdir. 20 Mart 2020 tarihinde Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) mahpuslara ilişkin bir dizi ilkeler yayınladı. 25 Mart 2020 tarihinde BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri ve 6 Nisan 2020 tarihinde de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri birer çağrıda bulundular. Bu ilke ve çağrılarının ortak noktası hapishanelerde bulunan mahpusların sayısının azaltılması ve salgını önlemeye yönelik alınacak önlemlerin mevcut özgürlükleri kısıtlayacak nitelikte olmaması idi. Diğer yandan BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet yaptığı çağrıda "Hükümetler şimdi siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar da dahil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan herkesi serbest bırakmalı" diyerek çok önemli yol gösterici bir talepte bulundu. Yanı sıra, COVID-19'a karşı özellikle savunmasız olanların, yaşlı ve ağır hasta mahpusların da ivedilikle saliverilmesi gerekenler listesinde yer alması gerektiğini belirtti. Michelle Bachelet ayrıca "Bir sağlık krizinde alınan önlemler, alıkonulan kişilerin yeterli yiyecek ve su hakları da dahil olmak üzere temel haklarını zayıflatmamalıdır. Bir avukata ve doktora

erişim de dahil olmak üzere, alıkonulan kişilere yönelik kötü muameleye karşı önlemlere de tam olarak uyulmalıdır.” uyarısında bulundu.

Uluslararası standart ve normlara gönderme yapan tüm bu ilke ve çağrılara karşın Adalet Bakanlığı'nın aldığı önlemler kapsamında mahpusların aileleriyle görüşme hakkı tamamen ortadan kaldırılmış, avukat görüşmeleri kısıtlanmıştır. Hapishanelerden kısıtlı olarak edinilen bilgi ve şikayetler BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet'nin yaptığı uyarılar ile birlikte değerlendirildiğinde salgın koşullarında mahpusların, sağlığa, yiyecek ve suya, hijyen malzemelerine erişimde yaşadıkları ihlallerin kötü muamele niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yine yukarıda değinilen ilke ve açıklamaların aksine '7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da yapılan değişiklikten sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade edenler de dahil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları, avukatlar ve seçilmiş siyasiler yararlanamamışlardır. Zaman zaman Adalet Bakanlığı bazı açıklamalar yapsa da, Covid - 19 salgınının hapishanelerde ulaştığı boyuta, toplam vaka ve ölüm sayısına, bu sayıların hapishanelere dağılımına dair maalesef güvenilir ve tatmin edici bilgi edinilememektedir.

- Adalet Bakanlığının 17 Haziran 2020 tarihinde yaptığı duyuruya göre hapishanelerde Covid -19 pozitif tanısı konulup iyileşen tutuklu/hükümlü sayısı 374'tür. Toplam 6 hükümlü yaşamını yitirmiştir. Güncel olarak 72 Covid – 19 vakası bulunmaktadır.

Hapishanelerde her geçen gün daha da artan insan hakları ihlalleri de dahil çeşitli gerekçeler ile 8 Kasım 2018 tarihinden bu yana yaşanan açlık grevleri ülkenin özel bir gündemi haline gelmiştir. İnsanların açlık grevi yaparak yaşamlarını ortaya koymak zorunda bırakılmalarının sorumlusu esas olarak ülkeyi yönetenlerdir. Açlık grevlerinin insanı ve yaşamı esas alan bir şekilde çözüm yollarının bulunması son derece mümkün iken, siyasi iktidarın en hafif deyişi ile duyarsızlığının sonucu, insanların yaşamlarını yitirmesi toplum vicdanında onulmaz yaralara açmaktadır.

- a. İmralı Hapishanesi'nde Abdullah Öcalan ve diğer 3 mahpus üzerindeki, işkence ve diğer kötü muamele uygulaması anlamına gelen, tecridin kaldırılması amacı ile 8 Kasım 2018 tarihinde Leyla Güven tarafından başlatılan ve 90 hapishanede 3065 kişi tarafından sürdürülen süresiz ve dönüşümsüz açlık grevleri İmralı Hapishanesi'ndeki mahpusların aile ve avukatları ile görüşmelerinin başlatılması sonucu 26 Mayıs 2019 tarihinde sonlandırılmıştır.
- b. Özgürce müzik yapabilmek ve adil yargılanma hakkı için 17 Mayıs 2019 tarihinde Grup Yorum üyelerinin başlattığı, cezaevinden salındıktan sonra da sürdürdükleri açlık grevleri sonucu Helin Bölek, 3 Nisan 2020 tarihinde (açlık grevinin 288. gününde), İbrahim Gökçek ise 7 Mayıs 2019 tarihinde (açlık grevinin 323. Gününde) yaşamlarını yitirdiler. Adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak amacıyla 3 Temmuz 2019 tarihinde açlık grevine başlayan Mustafa Koçak 24 Nisan 2010 tarihinde (açlık grevinin 297. gününde) yaşamını yitirdi.

- c. Adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak için Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) üyesi avukatların 3 Şubat 2020 tarihinde başlattıkları açlık grevleri ise halen sürmektedir. Yakın zamanda yaşanan ölümlerin acısı halen sıcaklığını korurken hak temelli taleplerle açlık grevi yapmakta olan avukatların sağlık durumlarında kalıcı zararlar ortaya çıkmadan insanı ve yaşamı esas alan çözüm yollarının bulunması yönünde çabalar arttırılmalıdır.
- d. Yıl içinde insan hakları bağlamında ele alınabilecek farklı sorunların çözümü talepleriyle, çeşitli cezaevlerinde farklı sürelerde açlık grevlerine başvurulması da cezvelerindeki sorunların mahpuslar açısından ne denli dayanılmaz hale geldiğinin bir göstergesidir.
- e. Açlık grevini sürdürmekte olan mahpuslara, kişinin onayı olmadığını halde “zorla müdahale ya da müdahale girişimleri” tüm uluslararası belgelerde belirtildiği üzere tıbbi etik ilkelerine aykırı bir uygulamadır ve işkence ve diğer kötü muamele niteliğindedir.

Ancak Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğüne gönderilen “Ölüm Orucu ve Süresiz Açlık Grevi Eylemleri” konulu 22.05.2020 tarih ve 14500235/419 sayılı yazıda kişilerin isteklerine bakılmaksızın tedavi ve beslenme gibi tedbirlerin hayatları için tehlike oluşturmamak şartıyla uygulanabileceği belirtilmektedir. Sağlık Bakanlığının açlık grevi yapan mahpuslara yönelik bu kaygı verici yaklaşımı kesinlikle kabul edilemez. Daha vahimi ise “zorla müdahale” gerekçelendirilirken hukuk ve tıbbi etik ilkelerinin pervasız bir keyfilikle yorumlanması, çarpıtılmasıdır. Söz konusu yazıda, Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi’nin “bilgilendirilmiş onam” kuralını tarif eden 5. maddesi zorla müdahaleye dayanak olarak gösterilmektedir. Keza uluslararası hukukta hasta haklarını düzenleyen öncü ve referans belgeler olarak kabul edilen Dünya Tabipler Birliğinin Malta, Tokyo ve Lizbon Bildirgeleri uluslararası antlaşma niteliğinde olmadıkları gerekçesiyle değersizleştirilmeye çalışılmaktadır.

5) Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri:

2005 yılından bu yana değişik dönemlerde mevzuatta işkence yasağının mutlaklığını zedeleyecek pek çok olumsuz düzenleme yapılagelmiştir. 2015 Temmuz ile başlayan süreçte birlikte, bilhassa da OHAL döneminde, bu mevzuat değişiklikleri sistematik bir hal almıştır. Bu yaklaşım OHAL uygulamasına son verildikten sonra dahi sürdürülmektedir.

- 14 Temmuz 2016 tarihinde çıkarılan 6722 sayılı kanuna göre operasyonlara katılan askeri personelin işkence ve diğer kötü muamele iddialarına yönelik soruşturulması özel izin prosedürüne tabi kılınmış, geriye dönük olarak cezasızlık zırhı tesis edilmiştir. Keza OHAL Kararnamesi ile OHAL ile ilgili işlerde karar veren ve görev alan kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluklarının olmayacağı düzenlenmiş, mutlak dokunulmazlık getirilmiştir.
- İşkencenin önlenmesinde önemli bir rolü olan ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata

erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında toplanabilecek usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu tahribatın etkileri bugün de devam etmektedir.

- Anayasa Mahkemesi'nin 29 Kasım 2019 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 24 Temmuz 2019 tarihli 2018/73 E, 2019/65 K sayılı kararı ile OHAL döneminde yapılan daha sonra kalıcı hale getirilen olumsuz düzenlemelerden sadece tutukluların avukatlar ile görüşmelerindeki kimi kısıtlamaları düzenleyen maddelere dair iptal kararı vermiş, diğerlerinin geçerliliğini ise korumuştur. Bu karar ile tutukluların avukatları ile görüşmelerine Cumhuriyet Savcısı'nın kararıyla kısıtlama getirilebileceği düzenlemelerden olan 5275 sayılı İnfaz Kanunu'nun 59. maddesinin (5) ve (10) numaralı fıkralarında düzenlenen, "Görüşmelerin teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi, tutuklu ile avukatın yaptığı görüşmeleri izlemek amacıyla görevli bulundurulması, tutuklunun avukatına veya avukatın tutukluya verdiği belge veya belge örnekleri, dosyalar ve aralarındaki konuşmalara ilişkin tuttukları kayıtlara el konulması" hükümleri iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararından sadece dört ay sonra 29 Mart 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 'Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik' te iptal edilen tüm maddelere nerede ise aynı sözcüklerle yer verilmiştir. Mevzuat düzenlemelerindeki hukuk dışı yaklaşım ve keyfiyetin bir göstergesi olan bu kısa öykü, aynı zamanda hukuka saygıda ve değerlerde yaşanan tahribatın ulaştığı boyutu da ortaya koymaktadır
- Covid-19 küresel salgınının yarattığı tehdit öne sürülerek hızla TBMM'den geçirilen ve 15 Nisan 2020 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, "7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun" ile başta işkence yasağı ihlali olmak üzere çok sayıda insan hakları ihlalinin cezasız kalmasının yolu açılmış oldu.

Düzenlemede "kasten öldürme ve işkence" suçu kapsam dışında bırakılmakla birlikte "kasten yaralama sonucunda ölüme sebebiyet verme" ve "taksirle ölüme sebebiyet verme" suçlarından hüküm giyenlerin koşullu salıverme oranları indirilmiş ve denetimli serbestlik hükümlerinden kolaylıkla yararlanmaları sağlanmıştır. Bu ise, hukuka aykırı biçimde güç kullanarak yaşama hakkı ihlaline yol açtığı için hüküm giyen veya giyme ihtimali olan çok sayıda kolluk görevlisinin kısa süre içinde özgürlüğüne kavuşması anlamına geliyor. Uygulamada cezasızlık sistematığının bir sonucu olarak işkence suçu işleyen kolluk görevlileri hakkında genellikle daha hafif ceza gerektiren "kasten yaralama" suçundan dava açılmaktadır. Bu düzenleme ile işkence suçu da kapsam dışı bırakılmış ve böylelikle cezasızlık iyice pekiştirilmiş olmaktadır.

- 2020 Ocak ayında TBMM gündemine getirilen ve halen TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesine devam edilmekte olan "Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu" teklifinde "bekçilerin zor ve silah kullanma yetkisine sahip olacağı, kamu düzenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri alabileceği, makul bir gerekçeyle durdurma yetkisini kullanabileceği, kimlik veya diğer belgeleri isteyebileceği, kişinin şüphe uyandırması durumunda üst araması yapabileceği, araçlarının görünmeyen bölümlerinin açılmasını isteyebileceği" yer almaktadır. 2007 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucunda yaşanan "yaşam hakkı" ve "kişi güvenliği" ihlalleri bu yasa teklifinin kabulüyle daha da yaygınlaşıp artacaktır.

6) Uluslararası Önleme Mekanizmalarının Raporlarına Yansıyan Türkiye'nin İşkence Gerçeği:

Yukarıda sıraladığımız veriler ile ifade etmeye çalıştığımız Türkiye'nin işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve uyarıları dikkate almamaktadır.

- 1987 yılında Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi kapsamında kurulan Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT), yargı dışı proaktif bir mekanizma olarak sözleşmeye taraf olan ülkelerde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını önlemeye çalışır. CPT, önlemeye yönelik işlevini iki tür ziyaretle, düzenli ve özel amaçlı (ad hoc) ziyaretlerle gerçekleştirmektedir. Düzenli ziyaretler, üye devletlere belirli aralıklarla yapılmaktadır. Özel amaçlı ziyaretler ise, Komite'nin "mevcut şartlar altında gerek duyduğu" durumlarda düzenlenmektedir. CPT, yaptığı her ziyaretten sonra işkence ve kötü muamele konusundaki tespitlerini, tavsiyelerini ve diğer önerilerini içeren bir rapor hazırlar. Komitenin ziyaret raporu ziyaret edilen devlet tarafından izin verilmediği sürece gizlidir.

CPT, Türkiye'ye 29 Ağustos - 6 Eylül 2016, 4 - 13 Nisan 2018 ve 6 - 17 Mayıs 2019 tarihlerinde üç kez "özel amaçlı/ad-hoc" ziyaret ve 10 - 23 Mayıs 2017 tarihlerinde ise bir kez "periyodik/düzenli" ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaretler sırasında yaptığı gözlem, tespit ve tavsiyelerini içeren raporun açıklanmasına maalesef Türkiye Devleti hala izin vermemiştir. İşkencenin önlenmesi doğrultusunda devletlerin ciddiyet ve kararlılığının bir göstergesi olarak CPT'nin yaptığı ziyaretlerin ardından hazırlanan raporların otomatik olarak (devletin izin vermesi beklenmeden) yayınlanmasını öngören ve pek çok devlet tarafından onaylanan yeni düzenlemeyi ise Türkiye bırakın onaylamayı gündemine bile almamıştır.

- BM İşkence Özel Raportörü Türkiye ziyaretlerine dayalı olarak hazırladığı 18 Aralık 2017 tarihli raporunda, duyduğu kaygıyı dile getirerek işkencenin önlenmesi amacıyla 31 somut öneride bulunmuştur.
- Bu rapor ile yetinmeyen BM İşkence Özel Raportörü 27 Şubat 2018 tarihinde Türkiye'deki işkence gerçekliğine dair derin kaygılarını bir kez daha dile getirmiştir.
- Bunların yanı sıra Avrupa Komisyonu tarafından 29 Mayıs 2019 tarihlerinde yayınlanan Türkiye Raporu'nda işkence gerçeği kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir.
- BM İşkenceye Karşı Alt Komitesi (SPT) 5-9 Ekim 2015 tarihlerinde Türkiye'de ziyaretler gerçekleştirmiştir. Alt Komitenin bu ziyaretlere dayalı olarak hazırladığı rapor, Türkiye devletinin tam dört yıl sonra izin vermesi sonucu 12 Aralık 2019 tarihinde yayınlanmıştır. Kurumlarımız tarafından işkence ve diğer kötü muamele konusunda ısrarla dile getirilen pek çok önemli tespit ve önerinin de bu raporda yer aldığı görülmektedir. Maalesef Türkiye, BM 'İşkenceye Karşı Sözleşme'nin tarafı olarak otorite ve yetkisini kabul ettiği Alt Komite'nin bu önerilerinin gereklerini dört yıldır hiçbir şekilde yerine getirmemiştir.
- Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM), BM Üyesi 193 ülkede insan haklarının durumunun periyodik olarak (beş yılda bir) BM İnsan Hakları Konseyi (İHK) bünyesinde incelendiği/gözden geçirildiği, halen en kapsamlı uluslararası insan hakları izleme mekanizmasıdır. Türkiye'ye yönelik olarak 2010 ve 2015 yıllarında olmak üzere iki kez EPİM incelemesi yapılmıştır. 3. Periyodik İnceleme ise 2020 Ocak ayın gerçekleştirilmiştir. Bu inceleme kapsamında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nce hazırlanan raporun konu başlıklarından biri de işkencedir. Raporda Türkiye'deki işkence gerçeği kapsamlı bir biçimde ele alınmış, yapılan eleştiri ve tavsiyeler yetkililere iletilmiştir.

7) Ulusal Önleme Mekanizması İşlevini Yerine Getirmeyen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu:

İşkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın işlevlerini yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerimizin zeminini oluşturan sorunlarda 2019 yılı itibarıyla da hiçbir değişiklik olmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali açılardan bağımsızlığı olmayan TİHEK'i OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hale getirecek hiçbir adım atılmamıştır.

Kurumun yayımladığı ziyaret raporlarında ise ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır. 2019 yılında yayımlanan raporlar değerlendirildiğinde alıkoyma yerlerine yapılan önleyici ziyaretlerin, asgari standartlara sahip olmadığı, ziyaretlerin yalnızca şekli olarak yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Kurumun, özellikle 2015 yılı sonrasında Türkiye'de meydana gelen çatışmalı ortam sırasında ve askeri darbe teşebbüsü sonrası ilan edilen OHAL döneminde yaygın ve yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkili bir izleme ve soruşturma gerçekleştirilmemiş olması da işlevsizliği bakımından önemli bir göstergedir.

İşlevsizliğe dair bir başka önemli gösterge ise Covid-19 salgını sürecinde, Kurumun web sitesine BM organlarının bazı açıklamalarından özetler koymak dışında, salgın nedeniyle son derece büyük riskler barındıran cezaevlerine ve diğer alıkonulma mekanlarına dair somut olarak hiçbir girişimde bulunmamış olmasıdır.

24 Eylül 2019 tarihinde Ankara'da BM İşkenceye Karşı Komite Başkanı Jens Modvig'in ve BM İşkenceye Karşı Alt Komitesinin Başkan Yardımcısı Nora Sveaas'ın da katılımı ile bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda herkesin tanıklığında Türkiye'de Ulusal Önleme Mekanizması olarak atanan TİHEK'in gerek yapısal gerek işlevsel olarak OPCAT ilkelerine hiçbir şekilde uyumlu olmadığı ve tümüyle işlevsiz olduğu bir kez daha gözlenmiştir.

8) Cezasızlık Kültürü:

- İşkencenin ülkemizde bu boyutta olmasının en temel nedeni işkence yasağının mutlak niteliği ile bağdaşmayan çok ciddi bir cezasızlık kültürünün varlığıdır. Bu kültürün güçlenmesinde ve yaygınlaşmasında birincil etken ise cezasızlığın bir devlet politikası olmasıdır. Yıllardır her düzeyden devlet ve hükümet yetkilisi, kolluk güçleri tarafından uygulanan şiddeti koruyan hatta teşvik eden ve işkenceyi meşrulaştıran söylem ve davranışlar içinde olmuştur. Son dönemlerde bu tür söylem ve davranışları daha da öne çıkaran siyasi iktidar, aynı zamanda mevzuatta yaptığı düzenleme ve değişiklikler ile cezasızlığı "güvence" altına almaya çalışmaktadır.
- Hal böyle olunca, işkence yapan kamu görevlilerinin ve işkence iddialarının resen soruşturulmaması, yapılan soruşturmaların etkin ve bağımsız olmaması, işkence yapan kamu görevlilerinin yargılanması için izin sistemine başvurulması, ceza ertelemeleri, savcı ve yargıçların öznal ve tarafsızlıktan uzak zihniyet yapıları gibi cezasızlığa yol açan nedenleri konuşulamaz, tartışılmaz hale gelmektedir.
- İşkence suçunun kovuşturulması için yasadaki muğlaklık yerini korumaktadır. İşkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları ya çeşitli gerekçeler ile takipsizlikle sonuçlanmakta ya da daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan 'basit yaralama', 'zor kullanma sınırının aşılması' ya da 'görevi kötüye kullanma' suçlarından soruşturulmaktadır.
- Öte yandan işkence yapan kolluk görevlileri hakkında bir şikâyette bulunulması, soruşturma ya da dava açılması halinde işkence görenler hakkında derhal "memura hakaret etmek, mukavemet etmek, bu sırada yaralamak, kamu malına zarar vermek" gibi gerekçelerle karşı davalar açılmaktadır. İşkenceciler aleyhine açılan davalar cezasız kalırken işkence görenler aleyhine açılan davalar kısa sürede ağır cezalar ile sonuçlanabilmektedir.
- Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında yayınlanan '2018 Adli İstatistik' verilerine göre 'kamu görevlisine direnme' suçunu oluşturan TCK'nın 265. maddesinin de bulunduğu 'kamu idaresinin güvenirliliğine ve işleyişine karşı suçlar'dan dolayı 2018 yılında 163.032 kişi hakkında soruşturma açılmış, bunlardan 48.064'ü hakkında dava açılmıştır. Buna karşın aynı yıl içinde işkence suçunu düzenleyen TCK'nın 94. ve sık

kullanılan eziyet suçunu düzenleyen TCK'nın 96. maddelerine dayalı olarak toplam 2196 kişi hakkında soruşturma açılmıştır. 1035 kişi hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilirken 766 kişiye dava açılmış ve 395 kişi hakkında ise başkaca kararlar verilmiştir. Bir bölümü OHAL altında geçen 2018 yılında, üstelik kolluk şiddetinin zirveye ulaştığı koşullarda işkence ile direnme suçlarından açılan davalar arasında bu denli yüksek bir farkın olması cezasızlığın boyutlarını ve sistematik bir politika olarak sürdürüldüğünü açıkça göstermektedir.

İzmir Barosu

İzmir Tabip Odası

Türkiye İnsan Hakları Vakfı İzmir Temsilciliği

İnsan Hakları Derneği İzmir şubesi

Çağdaş Hukukçular Derneği İzmir şubesi

zgrlk İçin Hukukçular Derneği İzmir şubesi

İnsan Hakları Gündemi Derneği

Hak İnisiyatifi Derneği

İmece Dostluk ve Dayanışma Derneği

Halklar Arası Dayanışma Köprüsü Derneği